

AZ ARANYBULLA ÉS A RENDI ALKOTMÁNY

MEZEY BARNA

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

PROF. DR. MEZEY BARNA

AZ MTA-ELTE JOGTÖRTÉNETI
KUTATÓCSOPORT VEZETŐJE

MEZEYB@AJK.ELTE.HU

2022. április 18.

Az 1222-ben kibocsátott magyar Aranybulla nem volt egyedi jelenség a korabeli Európában. A 13. század elején egy sor Magna Charta típusú szabadságlevél jelent meg szerte Európában, maga az 1215. évi angol oklevél is csak egyike volt a hasonló dokumentumnak.¹ R.C. van Caenegem szerint ennek oka a társadalmi átalakulásban rejlett, mely egyfelől a hűbéri szerkezetek elporladásával, másfelől a horizontális (rendi) szerveződések körvonalazódásával van összefüggésben. Szerinte a feudális szerződéses elv, és a feudális ellenállási jog (a hűbérúr ellenében érvényesített hűségsegés) keverékből képződött s az új, vazallustársakból kialakuló rendi erők által felhasznált jelenségről van szó, mely a király és a rendek közötti szerződésként értelmezte a hatalmi viszonyokat. A szerződés rögzítette a király jogait és kötelezettségeit, leginkább a királyi hatalom korlátjait. Pillanatnyi erőviszonyokat jelölt. Sok helyütt látjuk (mint a Magna Chartánál vagy az Aranybullánál),

hogy amint teheték, az uralkodók félretolták az alkotmányos akadályokat, így azok a későbbiekben a történelmi alkotmányok részeként tértek vissza, bukkantak elő az alkotmányos csatározások során. Nagy számban már a 14. században feledésbe merültek (ebben jelentős szerepet vállaltak maguk az uralkodók is), mint a gyakran hivatkozni szokott Magna Charta is.² Néhányuk visszatért a rendi csatározások, az abszolutisztikus küzdelmek idején, s különös jelentőségük lett a polgári átalakulásokat, forradalmakat előkészítő mozgalmak idején. Így történt ez a „Nagy Szabadságlevéllel” is, amelyet I. Jakab uralkodása idején (1603-1625), a 17. század első évtizedeiben kezdtek ismét hivatkozni.³ Az oklevelek, diplomák tartalmának nagy része értelmetlenné vált az idők folyamán, hiszen a korszak konkrét problémáinak kezelésére, a politikai feszültségek enyhítésére hozták létre azokat. De volt néhány olyan közjogi üzenet, mely azután a későbbi korok harcainak is értelmet adott: így például, hogy a kormányzatot kötik a fennálló alkotmányos keretek, az alattvalók a törvény és a jog oltalma alatt állnak, a királyok sem állhatnak a törvény fölött.⁴

II. András Aranybullája kezdetben európai társaihoz hasonlóan feledés sorsára jutott. Ennek szimbolikus kifejeződése, hogy az eredetileg kiállított hét példányból egyetlen egy sem maradt fenn.⁵ (Az

általunk ma ismert szövegváltozatok különféle későbbi átíratok, a Bulla uralkodói megerősítéseinek, több mint tucatnyi ránk maradt példány szövegének gondos összevétele alapján kimunkált textus.⁶) 1318-ban előkerült azután egy másolat, melyet négy magyarországi főpap terjesztett I. (Anjou) Károly elé, mintegy figyelmeztetésként hatalomgyakorlásának korlátjaira. 1351-ben a szabad végrendelkezés kivételével I. (Anjou) Lajos is megerősítette az Aranybulla alapelveit, s ettől kezdve gyakorlattá lett az uralkodók által az Aranybulla megerősítése (és adott esetben átírása, átértelmezése is). A magyar dokumentum ilyen módon, értelmezhető vonatkozásait tekintve a rendi alkotmányba olvadt, s néhány tétele az „ősi nemesi szabadság” definiált részévé lett. Az ennek magját alkotó „prima nonus” (a Hármaskönyv első részének kilencedik címében foglalt alapvetés) tartalmazta a nemeseknek négy fő és kiváltságos jogát, melyet az Aranybullának kifejezetten csak a szerviensekre vonatkozó rendelkezéseiből vezettek le. Eszerint a nemeseket törvényes elmarasztalás nélkül senki sehol le nem tartóztathatja; kizárólag törvényesen megkoronázott fejedelmüknek hatalma alatt állnak; mindennemű adózás alól mentesek, továbbá szabadságukban áll az ezeket a rendelkezéseket megszegő uralkodónak ellene szegülni és ellene mondani a nélkül, hogy a hűtlenség vétkébe esnének.

Werbőczy nemességértelmezése tette lehetővé, hogy az Aranybullában eredetileg kizárólag az előkelő főuraknak juttatott *ius resistendi* immáron a kiváltságos rétegek egészére kiterjesztette. Zsoldos Attila arra figyelmeztet, hogy az ellenállási záradék „a középkorban soha nem volt hivatkozási alap a királyi hatalom ellen fellépők számára.”⁷ A Hármaskönyv magyarázata megnyitotta az utat az ellenállási jognak egy jóval tágabb interpretációjához, mely a *ius resistendi* már nem csak az Aranybulla intézkedéseire kötötte, de lehetőséget adott alkalmazására általában a nemesi jogok sérelmeinek (vagyis a rendi alkotmány sérelmeinek) esetére is. Aminek persze érdemi foganatosítására nem kerülhetett sor, csak felkelések és szabadságharcok győzedelmes fordulatainak esetén. A bukkott küzdelmek vagy szervezkedések esetén a hűtlenség megállapítása evidencia volt. Végül is 1687-ben a karok és rendek „alázattal kedveskedő s hódoló lélekkel beleegyez-

tek, hogy az ellenmondás s ellenállás szabadságáról beiktatott emez előbb mondott záradékot, második Endre király fentebb említett dekrétuma előbb idézett 31-ik cikkelyének tartalmából s értelméből, következőleg az előbb leirt módon letett koronázási esküből is, e jelen törvényes rendelettel kizárják s eltávolítsák.”⁸

Akad viszont az ellenállási jognak egy jellegzetes részintézménye, a vis inertiae, amely a rendi alkotmány részeként megérte a polgári korszakot is. A 19. század alkotmányjogi vitáiban úgy a reformkori környezetben, mint a törvényhatósági törvények vitáiban, a vármegyék alkotmányvédő szerepének lebontásában, visszatéró érvelések idézték meg és védelmezték a vármegyék ellentmondási és féléretelteli jogát, a nemesi önkormányzatok passzív, közigazgatási ellenállásának gyakorlatát. A legtöbb hivatkozás az 1222. évi Aranybulla záró intézkedésére történt, amely eredetileg a kiváltságokat, rendi jogokat védelmezve általában biztosította a hatalommal szembeni aktív ellenállás jogát. Ezt ugyan az említett pozsonyi országgyűlés eltörölte, de a *ius resistendi* árnyékában kialakult a vármegyei hatáskörbe épült, a törvénytelen rendeletekkel szembeni féléretelteli jog. Amikor az országgyűlés nem ülésezett, az abszolutisztikus hatalmukat építő Habsburg kormányzat ellenében egyedül ez a jog védelmezhetette a rendi alkotmányt. Ennek birtokában a vármegyék

mintegy normakontroll alá vonhatták a felsőbbosztól érkező rendelkezéseket, s amennyiben a rendi alkotmányossággal ellentétesnek ítélték, végrehajtását megtagadták, „tisztelettel féléretelték”. A vis inertiae körül a dualizmusban lángoltak fel ismét a viták, a vármegyék jogkörének egyértelműsítése kapcsán a parlamentáris monarchia keretében, a felelős kormányzat tevékenységének országgyűléssel párhuzamos ellenőrzése kapcsán. „A vármegyei törvényhatóságok a rendelet-féléretelteli jogot 1905-ben a Fejérváry-kormány alkotmányellenes kinevezése idején széles körben gyakorolták. Ez volt az utolsó szervezett közjogi ellenállás, a vis inertiae hazai történetének záró fejezete.”⁹

Hivatkozások:

1 R[aul] C[harles] van CAENEGEM: *Bevezetés a nyugati alkotmányjogba*. Fordította Székely Dániel. Budapest, 2008. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó. 36. p.
 2 KOVÁCS István: *Az alkotmánygondolat kialakulása, megszületése Nyugat-Európában*. In: KOVÁCS István (szerk): *Nyugat-Európa alkotmányai*. Budapest, 1988. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó. 13. p.
 3 KOVÁCS 1988. 13. p.
 4 CAENEGEM 2008. 119. p.
 5 BESENYEI Lajos – BALOGH Elemér – PEDRAZZA GORLERO, Maurizio: Szerkesztői jegyzet. In: *De Bulla Aurea Andrae II. Regis Hungariae MCCXXII*.

Edizioni Valdonega. Verona, 1999. 15. p.
 6 ÉRSZEGI Géza: Az Aranybulla. In: *De Bulla Aurea* 1999. 19-44. p.
 7 ZSOLDOS Attila: *Egy elfeledett, majd évszázadokon át hivatkozott, ám sokszor félreértett dokumentum*. [https:// mta.hu/tudomany_hirei/egy-elfeledett-majd-evszazadokon-at-hivatkozott-am-sokszor-felreertett-dokumentum-interju-zsoldos-attilaval-az-aranybullarol-111961](https://mta.hu/tudomany_hirei/egy-elfeledett-majd-evszazadokon-at-hivatkozott-am-sokszor-felreertett-dokumentum-interju-zsoldos-attilaval-az-aranybullarol-111961) (2022.04.17).
 8 1687. évi IV. törvénycikk Jeruzsálemi II. Endre király 1222. évi 31. törvénycikkelyét bizonyos részében megmagyarázzák
 9 STIPTA István: *Közjogi viták a vármegyék rendeletféléretelteli jogáról*. In: Miskolci Jogi Szemle 2020. 1. különszám 273-275. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Az Aranybulla függőpecsétje. Forrás: [https:// commons.wikimedia.org/wiki/ File:Il. Andr%C3%A1s_aranybull%C3%A1ja.jpg#/media/ Fájl:Il. András_aranybullája. jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Il._Andr%C3%A1s_aranybull%C3%A1ja.jpg#/media/Fájl:Il._András_aranybullája.jpg) 2022. április 18.
 2. oldal: Az aranybulla átirata 1351-ből. Forrás: [https:// commons.wikimedia.org/wiki/ File:Aranybulla3.jpg#/ media/Fájl:Aranybulla3.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Aranybulla3.jpg#/media/Fájl:Aranybulla3.jpg) 2022. április 18.

A blog az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) kiadványa.
 Kiadás helye: Budapest
 Felelős kiadó: Mezey Barna
 Szerkesztők: Beke-Martos Judit és Képegy Imre
 Kapcsolat: jog.tortenet@icloud.com

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik. A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.
 Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:
 Mezey Barna: Az Aranybulla és a rendi alkotmány. In: **JOG.történet**. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja. 2022. április 18. mtajogtortenet.elte.hu/blog/mezey-barna-aranybulla